

УДК 061.215(477/83-25) «Медична громада»:378.4 ЛНУ

БІБЛІОТЕКА СТУДЕНТСЬКОГО ТОВАРИСТВА «МЕДИЧНА ГРОМАДА» – СТАНОВЛЕННЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ

Наталя КУНАНЕЦЬ

*Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України,
вул. Стефаника, 2, Львів, 79601, Україна, тел. (0322) 72-39-58*

Досліджено формування, розвиток та значення для галицького українського студентства бібліотеки студентського товариства «Медична громада». На прикладі цієї бібліотеки розглянуто становлення, основні проблеми та здобутки бібліотечної справи в галицьких українських студентських товариствах, насамперед 20–30-х рр. ХХ ст.

Ключові слова: товариство «Медична громада», бібліотека, Львівський університет.

Діяльність унікального типу бібліотек, створених у ХІХ – на початку ХХ ст. об'єднаними у наукові товариства галицькими студентами до сьогодні залишається білою плямою в історії бібліотечної справи нашого регіону. У той період активно працювало багато наукових товариств українських студентів Львівського університету («Академічний кружок», «Дружній лихвар») та Львівської політехніки («Основа»). Пізніше, вже на початку ХХ ст., з'явилися наукові товариства, створені і студентами університету, і інших вищих навчальних закладів, серед яких «Медична громада», «Торгівельник», Товариство прихильників книжки, Товариство прихильників освіти, Товариство наукових викладів ім. П. Могили у Львові, «Ватра». Всі зазначені студентські об'єднання створювали свої бібліотеки.

У цій статті розглянемо історію бібліотеки товариства слухачів-українців медичного факультету університету «Медична громада». Як і бібліотека товариства «Основа»¹, досліджувана книгозбірня пройшла разом із самим товариством усі етапи його діяльності, проте зазнала більше труднощів на своєму шляху. Товариство «Медична громада» трансформувалося, змінювався спосіб його існування, припинялася на вимогу влади на певний час діяльність, але позиція залишалася завжди «чесна і недвозначна»². Отож історію бібліотеки цього об'єднання можна умовно поділити на декілька етапів.

«Медичну громаду» створено у 1910 р. як наукове товариство, що відразу розгорнуло активну роботу. Процес її створення був тривалим і нелегким. У 1908/09 навчальному році українські студенти-медики на чолі із І. Степановичем, Л. Шустом, М. Музичкою, І. Рихлом розпочали готуватися до заснування свого окремого товариства. До 1905 р. вони належали до товариства «Biblioteka słuchaczy medycyny», яке об'єднувало студентів-медиків усіх національностей. Однак 1905 р. студенти-поляки відокремилися, організувавши нове товариство «Koło medyków», а в товаристві «Bib-

¹ Див.: Кунанець Н. Бібліотека студентського товариства «Основа»: становлення та основні етапи діяльності // Вісник Львівського університету. Серія книгознавство, бібліотечознавство та інформаційні технології. – Львів, 2006. – Вип. 1. – С. 181–195.

² Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). – Ф. 299. – Оп. 1. – Спр. 13. – Арк. 49.

«Biblioteka słuchaczy medycyny» наприкінці 1908 р. намагалися змінити статут, дбаючи лише про власні інтереси. На знак протесту в 1909 р. українські студенти вийшли з цього об'єднання і 22 червня 1910 р. 17 медиків-українців (з 30 студіюючих) в домівці «Академічної громади» при вул. Зиблікевича вирішили створити власне товариство – «Медичну громаду». 31 травня 1910 р. було затверджено статут цього товариства і майже відразу його члени узялися за організацію бібліотеки. Згідно зі статутом, вони ставили собі за мету «створити якнайбільше правдивих лікарів-суспільників, лікарів-громадян, передати їм у дальше життя якнайкращі елементи людського характеру – високі принципи лікарської етики й виховати рідному народові здорові тілом і душею непереможні в шляхетному змаганні кадри молодих лікарів-громадян»³. А одним із шляхів досягнення мети вважалася організація бібліотеки. Таким був початок історії бібліотеки.

Визнаючи наукову і самоосвітню працю пріоритетною, товариство намагалось забезпечити своїх членів відповідною літературою та науковим приладдям. Спершу бібліотекою опікувалася бібліотечна управа, до якої входили зацікавлені члени товариства. Згодом, у 1911/1912 н. р., опіку над бібліотекою доручено спеціально створеній бібліотечній комісії, до складу якої входили Дудикевичівна*, Р. Сіминович, К. Парфенович, О. Барвінський, М. Желехівський.

Воєнне лихоліття перервало діяльність товариства майже на три роки, що призвело до його повного зруйнування. Члени «Медичної громади» змінили книжки на кріси та білі санітарні халати, а невеликий бібліотечний фонд залишився напризволяще. 18 листопада 1917 р. знову скликано установчі загальні збори з метою відновлення діяльності товариства⁴. Наступні покоління студентів-медиків змушені були розпочинати все від самого початку. Проте відразу після відновлення самого товариства питання бібліотеки розглядали на загальних зборах, адже кожен його член розумів, що «Мед[ична] Громада лише тоді може добре розвиватися, як буде мати відповідну бібліотеку»⁵. Від 30 березня 1921 р. «Медична громада» знову активно працювала, об'єднавши всіх студентів-українців медичного факультету. Бібліотекар Я. Небиловець енергійно взявся за відновлення розпорошеної бібліотеки – помістив у часописах та розіслав поштою листи-звернення до колишніх членів товариства з проханням повернути позичені до війни книжки. Завдяки цим старанням частину видань справді повернули.

Упродовж 1920–1921 рр. поліція неодноразово влаштувала обшуки у бібліотеці «Медичної громади»⁶. Наслідками перевірок переважно було закриття товариства на декілька тижнів та опечатування бібліотеки. Регулярні «візити» поліції щоразу призводили ще й до жакливого спустошення. Та найбільшої шкоди завдала книгозбірні здійснена у 1922 р. ревізія: розбито книжкові шафи, знищено та реквізовано книги. Лише завдяки наполегливій праці бібліотечної комісії, членами якої були Я. Небиловець, Гранківський*, Ю. Радзикович, вдалося знову все упорядкувати, унормувати відносини з владними структурами, відшкодувати збитки і навіть збільшити фонди.

³ ДАЛО. – Ф. 299. – Оп. 1. – Спр. 13. – Арк. 49.

* Ініціалів не встановлено.

⁴ Беч Л. Начерк історії Медичної громади (1910–1925) // 25-ліття Українського лікарського товариства і «Медичної громади». – Львів, 1935. – С. 64.

⁵ Беч Л. Бібліотека Медичної громади // Там само. – С. 94.

⁶ Історія революційного руху у Львові 1917–1939: Документи та матеріали. – Львів, 1957. – С. 94.

* Ініціалів не встановлено.

У період діяльності товариства як кооперативу, тобто під час існування Українського таємного університету, бібліотека служила інформаційним джерелом для широких верств медичного студентства, особливо для тих, хто навчався на медичному факультеті. Проте після закриття Університету члени товариства втратили віру у власні сили. Частина студентів перейшла у польський університет, інші виїхали для продовження навчання за кордон. З 1 листопада 1924 р. товариство знову перестало існувати, хоча згодом було реорганізоване у кооперативне з такою ж назвою, яке “у своїх научних цілях майже цілком покривається із завданням бувшої «Медичної Громади», являється її правовою наслідницею”⁷. Кооператив, об’єднавши колишніх членів товариства, намагався успадкувати також майно. Проте це не вдалося, оскільки бібліотеку і весь інвентар опечатала поліція і повертати новоствореному товариству не збиралася.

Активна робота товариства відновилася лише наприкінці 1926 р. Тоді розпочався новий етап його діяльності, що ознаменувався зворотною реорганізацією. Ліквідуючись, кооператив заповів своє майно новоствореному товариству. “Бібліотека, отримана у спадок від кооперативу, була невеличка, частина видань застаріла, оскільки цінні та вартісні видання пропали під час перипетій, пов’язаних із навчанням в Українському університеті”⁸. Відновлена спілка не мала коштів на поповнення бібліотечних фондів. Виділу знову довелося звертатися до загалу українських лікарів за допомогою у комплектуванні книгозбірні, та незважаючи на всі старання і зусилля, фонд її значно не збільшився.

Відновлюючи «Медичну громаду» у 1926 р., до статуту не внесли слова “український”, аби запобігти її забороні⁹. До 1926 р. статут тричі зазнавав змін, тричі розпочиналася перервана діяльність організації. Звичайно, ці структурні зміни не сприяли розвитку бібліотечних фондів, оскільки під час перерв у роботі достатньо бідний бюджет бібліотеки залишався цілком порожнім. Та попри всі перепони, щоразу знаходилися студенти, які докладали максимум зусиль для відновлення діяльності товариства та його бібліотеки, доведення їх до попереднього рівня. Як свідчать архівні матеріали, частину видань до фондів бібліотеки повернули Наукове товариство ім. Шевченка, Українське лікарське товариство, певна кількість книг перейшла у спадок від кооперативу «Медична громада». На жаль, книги “не всі є добрі до ужитку. Більшість книг є дуже старі видання, і тому непридатні в бібліотеці”¹⁰.

У 1928 р. польські студенти, поліція та військо напали на Академічний дім: “В домівці понищили шафи, поламали крісла, побили кліші проєкційного апарату, [...] пропала частина книжок з бібліотеки (нові видання) і т. д.”¹¹. До цього можна додати спогад бібліотекаря товариства «Медична громада» Володимира Яніва: “Понищили бібліотеки студентських товариств, із книжками, що їх ми найбільшим трудом при відомій незасібності – збирали й комплектували, не залишилося ні третини, і бібліотеки вже ніколи не пощастило відновити в попередніх розмірах”¹². Шість шаф було розбито, книжки розкидано по підлозі, подерто та потоптано понад 20 цінних ви-

⁷ Беч Л. Начерк історії Медичної Громади... – С. 66.

⁸ Беч Л. Бібліотека Медичної громади. – С. 9.

⁹ Беч Л. Начерк історії Медичної Громади... – С. 67.

¹⁰ ДАЛО. – Ф. 299. – Оп. 1. – Спр. 32. – Арк. 11.

¹¹ Беч Л. Начерк історії Медичної громади... – С. 71–72.

¹² Янів В. Зустріч з полковником Євгеном Коновальцем на тлі настроїв доби // Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен, 1974. – С. 445–446.

дань¹³. Товариство звернулося до сенату університету з проханням надати допомогу. Поряд з цим, бібліотекареві довелося знову впорядковувати приміщення, ремонтувати ушкодженні книжки, доповнювати розкомплектовані видання.

Постійний пошук коштів, недостатній фінансовий стан членів товариства спонукали виділ визначити шляхи виходу зі скрутного становища. Вирішили вкотре реорганізувати товариство з фахового на “самодопомогове”. 17 листопада 1929 р. схвалили новий статут, на основі якого “Товариство Медична громада у Львові мало дбати про моральну і матеріальну поміч, як теж про фахову освіту членів”¹⁴. Академічний сенат розглядав статут впродовж року і затвердив щойно 27 січня 1930 р. Зміна статуту не вплинула на місію бібліотеки, оскільки й надалі декларовано необхідність наукової діяльності, проте дала новий поштовх для її розвитку. Провели перереєстрацію членів, повністю впорядкували бібліотечний фонд, розробили правила користування бібліотекою. Керівництво знову зверталося до громадськості із закликами сприяти розвитку товариства. Першими відгукнулися (і тому були обраними “спомагаючими” членами товариства) М. Панчишин, який подарував 150 злотих, а також З. Штайзінг, який передав товариству 15 цінних книг¹⁵. Згодом куратором товариства обрали професора А. Каковського.

Влада не була зацікавленою у розвитку товариства і, регулярно проводячи ревізії бібліотечних фондів, намагалася знайти будь-який компромат. Щоразу з фондів бібліотеки вилучали ті чи інші видання. В 1930 р. виділ товариства, вболіваючи за цілісність бібліотеки, доручив бібліотекареві “роздати важніші та дорожчі підручники товаришам у переховування, щоби книжки ці під час ревізії не пропали або не понищилися”¹⁶. Але, на щастя, до цього крайнього заходу справа не дійшла. Новий виділ товариства розгорнув широку фахово-студентську діяльність, сприяв збільшенню фонду бібліотеки та поліпшенню фінансового стану.

У 1931 р. відбувся розподіл «Медичної громади» на два відділи: фармацевтичний та спортивно-лікарський. Це стало передумовою для створення мережі бібліотек товариства. Основна бібліотека діяла при спортивно-лікарському відділі, друга, яка їй підпорядковувалася, розгорнула роботу при фармацевтичному відділі. Ще одну бібліотеку-філію заснувала освітня комісія. Тоді ж для бібліотек було виділено більше коштів, ніж у минулі роки. Виділ намагався максимально поповнити їх фонди. Дещо поліпшився економічний стан товариства з 1932 р., що й сприяло інтенсивнішому збільшенню фонду. Проте з року в рік зменшувалася кількість студентів-медиків, товариство знову могло опинитися перед загрозою закриття. Архів «Медичної громади» передали до музею Наукового Товариства ім. Шевченка, очевидно, вважаючи, що там він буде зберігатися у безпечніших умовах.

Як вже зазначалося, Академічний дім був улюбленим об’єктом частих обшуків та ревізій. Вони залишали по собі великі збитки для товариств, розташованих у приміщенні. Після обшуку поліції 31 жовтня 1933 р. діяльність «Медичної громади» була припинена майже на 2 тижні. Запобігаючи матеріальним втратам, громада вирішила застрахувати майно бібліотеки. Але жодне страхове товариство за це не бралось, дізнавшись про санкції адміністративної влади.

¹³ ДАЛО. – Ф. 299. – Оп. 1. – Спр. 32. – Арк. 57.

¹⁴ Беч Л. Начерк історії Медичної Громади... – С. 72.

¹⁵ Протокол засідання виділу від 21.06.1927 р. // ДАЛО. – Ф. 293. – Оп. 1. – Спр. 32. – Арк. 16.

¹⁶ Беч Л. Бібліотека Медичної громади. – С. 96.

Наступний етап історії бібліотеки розпочався 1934 р. Товариство знову зосередило увагу на розгортанні діяльності бібліотеки, поклавши на неї місію “заспокоювати научні потреби медиків”¹⁷. “Бібліотека була необхідним засобом корисної професійно-фахової, пізніше й культурно-освітньої та спортивно-лікарської діяльності Медичної громади”¹⁸. Виділ вже вкотре звернувся по матеріальну допомогу для розвитку бібліотечного фонду до громадськості. Бібліотекарями основної книгозбірні у різний час, окрім уже згадуваних, були О. Мотчак¹⁹, Є. Литвин²⁰, О. Любчак та І. Мигович²¹, Березка²², В. Сетків²³, Т. Сологуб²⁴.

Упродовж усього періоду існування завдання бібліотеки майже не змінювалися. Поступово кількісно та якісно зростали фонди, удосконалювалося їхнє опрацювання. Налагодженню роботи бібліотеки сприяли основні засади роботи студентських бібліотек, які розробив З. Кузеля²⁵.

Товариство «Медична громада», на відміну від товариства «Основа», тривалий час не мало можливості придбати власну домівку, часто переселялося в нові приміщення. Спершу офіс товариства розміщувався при вул. св. Марка, 20, у цьому ж приміщенні розташовувалася й бібліотека. Згодом товариство перебралося на вул. Чернецького, 26/1. У травні 1926 р. придбали домівку в «Академічному домі»²⁶ у спільному користуванні з товариством «Основа» (при вул. Супінського). Це призвело до деяких конфліктних ситуацій. У 1928 р., після чергового варварського нападу польських студентів на бібліотеку, її перенесли в нову окрему кімнату «Академічного дому». Це сприяло впорядкуванню бібліотечного фонду і відновленню співпраці з товариством «Основа». Заходами освітньої комісії в домівці товариства відкрито читальню.

Як бачимо, виділ «Медичної громади» приділяв постійну увагу діяльності бібліотеки. Питання “Справа бібліотеки” постійно вносилося до протоколів засідань. На засіданнях виділу та на загальних зборах товариства багато дискутували з приводу діяльності книгозбірні, ухвалювали пропозиції щодо поліпшення її роботи, поповнення фондів, зокрема, придбання тих чи інших видань, призначення бібліотекарів, роботи під час канікул; затверджували “план ведення бібліотеки”²⁷.

У товариствах обирали окрему особу (газетяра), на якого покладалася відповідальність за передплату та контроль за регулярністю надходження газет і часописів. “Газетяр” «Медичної громади» виконував ті ж функції, що і його колега з «Основи».

Надзвичайну увагу до організації бібліотеки підтверджує створення спеціальної комісії для перевірки роботи основної бібліотеки²⁸ (головою був призначений Дичок*). Завершивши роботу, комісія визначила стан бібліотеки як “гарний”, констатувала брак лише двох книжок.

¹⁷ Беч Л. Бібліотека Медичної громади. – С. 94.

¹⁸ Там само.

¹⁹ Дало. – Ф. 299. – Оп. 1. – Спр. 32. – Арк. 2.

²⁰ Там само. – Арк. 10.

²¹ Там само. – Арк. 32.

²² Там само. – Спр. 29, Арк. 1. Ініціалів не виявлено.

²³ Там само. – Спр. 52, Арк. 2.

²⁴ Там само. – Арк. 1.

²⁵ Кузеля З. Ціль і значення студентських (кружкових) бібліотек. – Львів, 1910. – 9 с.

²⁶ Беч Л. Начерк історії Медичної Громади... – С. 68.

²⁷ ДАЛО. – Ф. 299. – Оп. 1. – Спр. 32. – Арк. 62.

²⁸ Протокол засідання виділу від 18. 11. 1927 р. // ДАЛО. – Ф. 299. – Оп. 1. – Спр. 32. – Арк. 30.

* Ініціалів не встановлено.

Фінансовий стан товариства «Медична громада» – на відміну від матеріального забезпечення товариства «Основа» – був незавидний. Не маючи стабільних доходів, виділ постійно шукав засобів для комплектування фондів бібліотеки. Всі спроби здобути субвенції від університету не мали успіху. Як уже зазначалося, делегати «Медичної громади» неодноразово зверталися безпосередньо та листовно до українських лікарів з проханнями підтримати їх бібліотеку фінансово, проте ці заходи переважно були безуспішні²⁹. Періодично на заклик відгукувалися проф. М. Грушевський, доктори І. Бережницький, І. Белів, С. Гасюк, І. Гриневецький, С. Дмоховський, М. Коцовський, О. Кордасевич, І. Куровець, П. Мігович, М. Музика, Т. Надрагова-Туна, Б. Овчарський, О. Пелех, Р. Сіминович, М. Талер, П. Телішевський, О. Чачковський і В. Щуровський³⁰. Вони подарували навчальні посібники та підручники. Для порівняння, аналогічне товариство єврейських студентів на той час мало серед лікарів 300 «спмагаючих» членів.

У 1925/26 н. р. для бібліотеки «Медичної громади» придбано видань на 27 доларів і 485,6 злотих³¹. У цьому ж році на внутрішні бібліотечні витрати було виділено 71,5 злотих³², у 1930/1931 р. – 114, 90 злотих³³, у 1931/1932 р. – 787,80 злотих³⁴. І вже з 1935 р. виділ видавав на потреби бібліотеки щорічно 1000 злотих³⁵. Після неодноразових звернень у 1926 р. від сенату університету отримали невелику субвенцію. За одержані кошти бібліотека змогла придбати лише вісім книг³⁶, що свідчило про мізерність допомоги і високі ціни видань.

Джерела комплектування бібліотеки «Медичної громади» кардинально відрізнялися від шляхів поповнення фондів бібліотек «Основи». Через брак коштів важливе значення мали подарунки, які надходили від приватних осіб, товариств, редакцій часописів та видавництв. Чимало відомих діячів науки та культури дарувало книгозбірні цінні наукові видання. Члени бібліотечної управи товариства певну кількість видань замовляли за кордоном, іноді й самі привозили потрібні книги. Отже, значна частина фондів бібліотек складалася з подарованих видань. Звичайно, поповнення фонду за рахунок подарунків мало стихійний, випадковий характер і не сприяло планомірному комплектуванню. Не применшуючи значення участі громадськості у формуванні фондів, варто відзначити, що при такому способі комплектування наповнення книгозбірні було досить хаотичне.

Придбання видань до фонду «Медичної Громади» були незначним і «оказійним»³⁷. У 1931 р. придбали 42 книги³⁷. У 1931/32 н. р. закупили 25 підручників³⁸. У 1935 р. для бібліотеки придбали найбільше видань (120 книжок – на суму 1 014,33 злотих)³⁹.

²⁹ Беч Л. Начерк історії Медичної Громади... – С. 68.

³⁰ Беч Л. Бібліотека Медичної громади. – С. 94.

³¹ ДАЛО. – Ф. 299, Оп. 1. – Спр. 27. – Арк. 19.

³² Там само.

³³ Там само. – Спр. 52. – Арк. 15.

³⁴ Там само. – Арк. 7.

³⁵ Беч Л. Начерк історії Медичної Громади... – С. 62.

³⁶ Протокол засідання видлду від 16. 11. 1926 р. // ДАЛО. – Ф. 299. – Оп. 1. – Спр. 32. – Арк. 10.

* Див. Табл. 1.

³⁷ Sprawozdanie z działalności towarzystwa «Medyczna Hromada» we Lwowie za czas od 25.X.1931 do 6.XI.1932. – Lwów, 1932. – S. 7.

³⁸ ДАЛО. – Ф. 299. – Оп. 1. – Спр. 52. – Арк. 15.

³⁹ Беч Л. Начерк історії Медичної Громади... – С. 89.

За сприяння НТШ у власність бібліотеки «Медичної громади» 1926 р. перейшла вся бібліотека українського медичного студентського товариства в Празі, що тоді самоліквідувалося⁴⁰. Щоправда, книжки з цієї бібліотеки не мали великої вартості для товариства, оскільки були переважно застарілі. Поповнювався фонд основної бібліотеки також і характерним для бібліотек студентських товариств видом видання – скриптами.

Ще одним джерелом поповнення фонду служив книгообмін – міжбібліотечний та міжнародний. «Медична громада» підтримували взаємозв'язки з книгозбірнями багатьох студентських об'єднань у Галичині та за кордоном, співпрацювала з «Українським лікарським товариством»⁴¹, «Студентською громадою», «Основою», «Ватрою», «Торговельником», «Українським гігієнічним товариством», «Просвітою», «Соколом», «Лугом», «Відродженням», «Українським спортивним союзом», Товариством прихильників освіти. Налагоджено зв'язки з «Білоруським студентським союзом» у Вільно, «Українською академічною громадою» в Подєбрадах, з українськими студентами-медиками у Варшаві, Кракові, Познані, Вільно, Будапешті, на підрадянській Україні, з німецькими та болгарськими студентськими товариствами. Це сприяло надходженню до бібліотеки чужоземних видань. Формуванню релевантних фондів бібліотеки сприяв надзвичайно скрупульозний підхід до відбору книг самих членів товариства, серед яких були згодом визначні науковці та медики, зокрема, О. Барвінський, Б. Олесницький та ін.

На засіданнях виділу вирішували питання про доцільність придбання книжок, необхідних для наукових досліджень та підготовки до іспитів. Бібліотекар обов'язково узгоджував з виділом товариства список видань, які мали придбати, а також повідомляв, які книжки придбав для бібліотеки. Такий підхід до використання коштів сприяв формуванню фондів мережі бібліотек товариства цінними профільними науковими виданнями.

Читачі мали змогу користуватися великою кількістю галицьких часописів, а також закордонними медичними журналами, такими як «Medizinische Welt», «Polska gazeta lekarska» «Münchener Medizinische Wochenschrift», «Kosmos», «Handweiser für Naturfreunde», «Deutsche medizinische Wochenschrift», «Leibesübungen» та інші, серед яких «Діло», «Руслан», «Народне слово», «Громадський голос»⁴².

Книгу реєстрації книговидачі за 1910–1939 рр., що збереглася у ДАЛО⁴³, можна вважати систематичним каталогом фонду бібліотеки. Вона була розграфлена за кількістю видань, розподілених галузево за такими розділами:

1. Біологія, ембріологія, антропологія, природничі науки.
2. Фізика.
3. Хімія.
4. Гістологія.
5. Анатомія.
6. Фізіологія.
7. Патологія і анатомія патологічна.
8. Хірургія.

⁴⁰ Беч Л. Бібліотека Медичної громади. – С. 95.

⁴¹ Мудрий В. Український університет у Львові (1921–1925). – Нюрнберг, 1948. – С. 11–12.

⁴² Беч Л. Бібліотека Медичної громади. – С. 94.

⁴³ ДАЛО. – Ф. 299. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 1.

9. Діагностика і терапія.
10. Інженерна отіатрія і ларінгоскопія.
11. Фармакологія.
12. Положництво і гінекологія.
13. Окулістика.
14. Дентистика.
15. Гігієна і бактеріологія.
16. Шкірні і венеричні хвороби.
17. Педіатрія.
18. Ріжні.

В кінці перераховано часописи, що передплачувало товариство. Ці розділи фонду майже повністю відповідають сучасній схемі ББК з галузі «Медицина». Повного опису книги не подавалося, видання у кожному розділі записувалися довільно, за часом надходження.

На титульний аркуш зошита-каталога винесено напис: “Проситься уклінно Вп. Товаришів і товаришки не мазати, не плямити і не черкати олівцем сего каталогу з огляду на загальне добро. Львів, 27.04.1918 р. В. Кривокульський, бібліотекар товариства «М[едична] Г[ромада]»”⁴⁴. Підпис завірено печаткою товариства. Нижче ремарка – “Карток не видирати”.

Процес формування фонду основної бібліотеки товариства був надзвичайно складний. Якщо у товаристві «Основа» його можна вважати неперервним: незважаючи на закриття чи ліквідацію самого товариства, його книгозбірня продовжувала існувати, і кожне наступне об’єднання її успадковувало, то членам «Медичної громади» після кожної перерви у діяльності товариства чи його реорганізації формування фонду необхідно було розпочинати з самого початку. Поряд з цим, як уже зазначалося, недостатнє фінансування та висока вартість медичних видань гальмували розвиток бібліотечних фондів. Для бібліотеки намагалися придбати лише найнеобхіднішу літературу, релевантну тематиці дослідницької діяльності членів товариства, тому зростання фондів було незначним. Товариство «Медична громада» було монофактовим, на відміну від товариства «Основа», і намагалося задовольнити інформаційні потреби своїх членів, формуючи фонди слабо розгалуженої бібліотечної мережі. Спершу формувався фонд однієї основної бібліотеки виданнями з усіх напрямків медицини, з питань історії та теорії спорту, спортивної гігієни. Після заснування бібліотеки-філії фармацевтичної секції фонд основної бібліотеки розподілили на 2 розділи, передавши видання з питань фармацевтики до новоствореної філії. Дещо пізніше для членів культурно-освітньої комісії заклали окрему бібліотеку, фонди якої формувалися з науково-популярних медичних видань⁴⁵.

У 1921 р. бібліотека «Медичної громади» нараховувала 237 примірників⁴⁶. Усі книжки опрацювали і внесли до каталогів⁴⁷. У 1928 р. у фонд книгозбірні – 213 підручників; архів (застарілі видання) містив 217 примірників⁴⁸.

⁴⁴ ДАЛО. – Ф. 299. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 1.

⁴⁵ Гнідець І., Олесницький Б. Культурно-освітні завдання Медичної Громади // 25-ліття Українського Лікарського Товариства і «Медичної громади». – Львів, 1935. – С. 90.

⁴⁶ Беч Л. Бібліотека Медичної громади. – С. 95.

⁴⁷ ДАЛО. – Ф. 299. – Оп. 1. – Спр. 29. – Арк. 3.

⁴⁸ Беч Л. Бібліотека Медичної громади. – С. 95.

У 1930/31 н. р. фонд бібліотеки налічував 594 примірники, які розподілялися за розділами фонду:

- А (підручники) – 207 примірників.
- Б (скрипти) – 39 примірників.
- В (підручники загального змісту) – 88 примірників.
- Г (періодичні видання) – 141 примірник.
- Д (старі підручники) – 119 примірників.

На кожного члена товариства припадало по 3–4 підручники⁴⁹. З огляду на це виділ тоді вирішив певний час підручників не купувати. Поряд з тим у фонді було багато старих підручників і журналів.

У 1931/32 н. р. фонд бібліотеки нараховував 645 примірників, що за розділами фонду розподілялися так – 223 примірники з розділу А, 45 – з розділу Б, 103 – з розділу В, 144 – з розділу Г, 120 – з розділу Д⁵⁰. У останній рік існування товариства фонд бібліотеки нараховував 840 книжок, розміщених у 3 шафах⁵¹.

Впродовж всього існування бібліотек продовжувалася нелегка праця з організації та формування їх фондів. Уже з 1913 р. розпочалося інтенсивне впорядкування фондів, яке здійснювали бібліотекарі Ю. Маковський та Ганкевич*. Саме вони склали точний інвентар на весь фонд основної бібліотеки. Найретельніше впорядкуванням фонду основної бібліотеки «Медичної громади» займався бібліотекар О. Воронка. Спершу він пропонував розділити фонд бібліотеки на три частини:

- наукова бібліотека, фонд якої містив би лише наукові видання;
- архів, що складався б з старих “зовсім безуживаних”, тобто маловикористовуваних видань;
- відділ науково-популярних видань.

Поряд з цим передбачалося запровадити книжку чи картотеку, що містила б відомості про історію придбання всіх видань бібліотеки⁵². Згодом він впорядкував бібліотеку, створив детальні каталоги та розділив бібліотечний фонд на п’ять розділів. Фонди бібліотек відповідали тематиці дослідницької роботи членів товариства. У фонді бібліотеки «Медична громада» були цінні видання з питань медицини та суміжних наук – F. Kopsch, A. Raüber «Raüber’s Lehrbuch der Anatomie des Menschen» (Leipzig, 1919), «Anatomija człowieka» (Kraków, 1917), L. Bruner «Zasady chemiji» (Kraków, 1903), A. Holleman «Lehrbuch der anorganischen Chemie» (Berlin; Leipzig, 1920), а також інші фахові видання⁵³.

Бібліотекарі надзвичайно дбали про збереження фондів мережі бібліотек. Періодично проводилися перевірки фондів на наявність. Підсумки документальної перевірки фонду основної бібліотеки, здійсненої у 1925 р., свідчили про відмінну роботу бібліотекаря. Під час перевірки були виявили всі 262 примірники видань з фонду бібліотеки, з них 87 були видані читачам, 74 знаходилися в шафах, 101 – зберігалися у старому приміщенні товариства. Поряд з цим відбирали зношені книжки і передавали на опрау. У 1925/26 н. р. на опрау видань виділ товариства надав 129 злотих⁵⁴. У біб-

⁴⁹ Sprawozdanie z działalności... – S. 7.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Беч Л. Бібліотека Медичної громади. – С. 96.

* Ініціалів не встановлено.

⁵² ДАЛО. – Ф. 299. – Оп. 1. – Спр. 32. – Арк. 65.

⁵³ Там само. – Спр. 29.

⁵⁴ Там само. – Спр. 27. – Арк. 19.

ліотеках «Медичної громади», як і в інших бібліотеках, постійно проводили роботу з боржниками, що сприяло збереженню фондів. Проте бібліотекарям досить важко було впливати на тих, хто не повертав книжки тривалий час, оскільки товариство мало часті перерви в діяльності. Бібліотекарі надсилали нагадування читачам, що порушили термін користування книгами. Щоразу диференційовано визначалися розміри чи шляхи відшкодування у разі втрати книжки. Тому, незважаючи на всі труднощі, товариству вдалося сформувати релевантний та достатньо інформативний фонд і створити задовільні умови для його збереження.

На жаль, в архівних матеріалах відсутні відомості про інтенсивність обслуговування читачів у бібліотеці «Медичної громади». Деяку інформацію з цього приводу можна дістати лише з окремих, розрізнених згадок*.

Число студентів медицини-українців через “номерус клавзус”** щороку зменшувалося. У 1929 р. їх було 113, у 1931 р. – 102, 1933 р. – 58, 1935 р. – близько 50. Читачами бібліотеки «Медичної громади» були Ю. Бачинський, І. Белів, М. Бойко, Р. Кос, Р. Кушнір, Б. Марушкова, Р. Осінчук, М. Пеленський, Я. Сахно, М. Семчишин, К. Теплий та ін. Членами товариства, а ймовірно й користувачами бібліотеки у різні роки були О. Барвінський, С. Белів, В. Білозор, С. Гайдукевич, М. Желехівський, В. Кархут, О. Лев, Я. Малис, М. Музика, Б. Олесницький, П. Панкевич, К. Парфанович, О. Пачовський, І. Рихло, Р. Сіминович, В. Скомороський, І. Степанович, Г. Тарнавський, О. Філяс, Б. Чабак, В. Щуровський та ін.

Режим роботи у студентських бібліотеках мав свої особливості. Оскільки «Медичну громаду» організувало студентство, то облік роботи вели за період навчального року – з вересня по липень. У серпні бібліотека не працювала. Щодо обслуговування читачів, то в 1930 р. 63 особи отримали 208 видань⁵⁵, у 1930/31 н. р. книгозбірнею користувалося 77 читачів, які дістали 223 видання⁵⁶. У 1931/32 н. р. книговидача становила 211 книжок, у тому числі 10 підручників, 49 скрипт. Бібліотекою користувалося 56 читачів⁵⁷, серед яких найчастіше О. Ковалишівна, Б. Стахурський, О. Цимбалко, Є. Миколаєвич⁵⁸.

Про це знаємо завдяки тому, що був налагоджений статистичний облік роботи з обслуговування читачів. Реєстрація книговидачі відбувалася диференційовано. Видані підручники реєстрували в «Книзі випозичування підручників з бібліотеки тов. «М[едична] Г[ромада]» від академічного року 1921/22»⁵⁹. Видачі інших видів видань фіксували у «Книзі реєстрації видачі брошур та річників бібліотеки товариства за 1921/1922 рр.»⁶⁰. У книгах відводили окрему сторінку на одне видання, наявне у фонді. Сторінку було поділено на графи – прізвище читача, дата видачі, дата продовження, дата повернення, “увага замовлення”. На першу сторінку кожної з них виносили основні засади користування «Книгою видачі»:

1. “Книга заведена наприкінці 1921/22 рр., бібліотекарем товариства після закінчення нової реорганізації цілої бібліотеки, що в часі перевороту 1918 р. була значно потурбована.

* Див. табл. 1 та 2.

** Обмеження кількості українців на медичному факультеті університету.

⁵⁵ ДАЛО. – Ф. 299. – Оп. 1. – Спр. 52. – Арк. 7.

⁵⁶ Sprawozdanie z działalności... – S. 7.

⁵⁷ ДАЛО. – Ф. 299. – Оп. 1. – Спр. 52. – Арк. 23.

⁵⁸ Там само. – Спр. 14.

⁵⁹ Там само. – Спр. 13.

⁶⁰ Там само.

2. Число кожного підручника, річника і брошури вважати те, що знаходиться в печатці товариства. Всяке інше число, навіть случайно неперечеркнуте немає значіння.

3. Цілий зміст бібліотеки поділений на 2 головні розділи: I – самі підручники, II – брошури і річники. Кождий з тих 3-х родів (підручники, брошури і річники) мають порядковий номер 1. Однак для відріжнення їх від себе підручники мають лиш голі числа, брошури при кожному числі велику букву “Б” (себто початкову букву від слова “Брошура”, а річники (як оправлені так і не оправлені) мають при кожному числі велику букву “Р” (себто початкову букву слова “Річник”).

4. В книзі сій належить під кожним заголовком кожного числа втягнути імя і назвисько позичаючого се число і виготовити рубрику дати, такси і т. д. На річники виставляється лиш реверс”⁶¹. Цей документ підписано “Бібліотекар Я. Небиловець”⁶².

Такі ж застереження містила книга реєстрації видачі брошур та річників бібліотеки товариства за 1921/1922 н.р.⁶³ Це було, власне, поєднання інструкції з опрацювання видань та правил обслуговування читачів, зокрема реєстрації виданих читачам книг. У відповідності з правильниками бібліотек товариства «Медична громада» книги позичалися на тиждень, за користування виданням сплачувалося п’ять сотиків⁶⁴. Заборонялося видавати книжки тим, хто не сплатив внески. За кожную невинправдану затримку під час повернення книжок накладали штраф у розмірі чотирикратної вартості користування виданням впродовж тижня. Студенти інших товариств могли користуватися фондами бібліотеки за подвійну таксу, при тому за них ручилися два члени «Медичної громади». Студентів, що не входили до жодного товариства, бібліотека не обслуговувала⁶⁵. Бібліотекареві дозволялося обслуговувати лікарів, колишніх членів товариства, на власну відповідальність та при “поруці” ще одного члена товариства⁶⁶. Отже, у правильниках визначали основні засади користування бібліотеками та затверджували механізми відповідальності читачів за порушення.

Становлення товариства як поважного осередку науково-дослідної роботи сприяло зростанню інформаційних потреб його членів. Фонди при такому значному обігу та інтенсивному попиті були дещо замалі. Оскільки бібліотекарі обирали правильну стратегію їх формування, то це сприяло релевантному забезпеченню інформаційних потреб читачів, які не лише оволодівали фахом, а й здійснювали відповідні наукові дослідження.

Члени студентського товариства відразу усвідомили потребу у формуванні бібліотечного фонду і всіляко цьому сприяли. Незважаючи на всі труднощі, бібліотеці вдалося налагодити роботу з обслуговування читачів на кожному з етапів діяльності, нагромадити практичний досвід у здійсненні інформаційного забезпечення студентських наукових досліджень та навчального процесу. Мережа книгозбірень товариства «Медична громада», як і подібні бібліотеки цього типу, що діяли у Львові у міжвоєнний період, сприяли розвитку галузевої науки, формуванню національної свідомості членів товариства. Це було основою підготовки кадрів української інтелігенції Галичини для майбутньої української держави. Бібліотека сприяла виховуванню не одного покоління студентів-медиків, що згодом стали провідними діячами української

⁶¹ ДАЛО. – Ф. 299. – Оп. 1. – Спр. 15. – Арк. 1.

⁶² Там само.

⁶³ Там само. – Спр. 14. – Арк. 1.

⁶⁴ Протокол засідання виділу від 11.03.1931 р. // Там само. – Спр. 19. – Арк. 17.

⁶⁵ Там само. – Арк. 11.

⁶⁶ Там само. – Спр. 32. – Арк. 47.

медичної науки та культури. Перетворившись на одну з найбагатших книгозбірень, що комплектували свої фонди медичною літературою, бібліотека товариства «Медична громада» загалом виконала покладені на неї завдання.

Таблиця 1.

Основні показники роботи бібліотеки товариства «Медична громада» у 1925–1934 рр.

Академічний рік	Придбано книг	Видатки на бібліотеку	Кількість користувачів	Книговидача
1925/26	7	168,50	42	102
1926/27	10	427,80	50	156
1927/28	24	497,09	60	180
1928/30*	63	1.030,20	72	208
1930/31	42	787,80	77	223
1931/32	37	730,75	56	211
1932/33	54	647,36	75	230
1933/34	120	1.014,33	73	205
Всього за 9 років	357	5.303,73	505	1.515

Таблиця 2.

Щомісячні статистичні відомості діяльності бібліотеки у 1925–1926 навчальному році⁶⁷

Місяць, рік	Кількість читачів	Книговидача	Повернено книг
Листопад, 1925	34	61	48
Грудень	42	59	57
Січень, 1926	47	70	87
Лютий	42	62	66
Березень	44	66	72
Квітень	17	34	24
Травень	35	51	38
Червень	62	97	146
Липень	34	55	37
Серпень			
Вересень	6	77	13
Всього	363	582	588

* У бібліотечних записках відомості за ці роки об'єднані.

⁶⁷ Sprawozdanie z czynności towarzystwa «Medyczna Hromada» we Lwowie za rok administracyjny 1925/26. – Lwów, 1926. – S. 14.

THE LIBRARY OF THE STUDENT ORGANIZATION «MEDICAL COMMUNITY»: ITS SHAPING AND DEVELOPMENT

Natalya KUNANETS'

*L'viv Vassyl' Stefanyk Scholarly Library of the National Academy of Sciences of Ukraine,
2, Stefanyk St., L'viv, 79601, Ukraine, tel. (0322) 72-39-58*

The article covers the shaping, development and significance of the library of the «Medical Community» organization. As exemplified by this library the author traces the establishment, key problems and achievements of the library in Ukrainian student societies of Halychyna, mainly in the 20–30-ies of the 20th c.

Key words: organization «Medical Community», library, L'viv University.

Стаття надійшла до редколегії 5.10.2005

Прийнята до друку 30.01.2006